

برخی از نویسندگان در نوشته ای قابل تحسین_ هر چند غیر خالی از برخی ملاحظات_ سیر تحول و تکامل فقه سیاسی شیعه را به چهار دوره تقسیم کرده اند که دوره مورد اشاره به دوره تدوین مربوط می شود.^۱ فقه سیاسی یک پیش فرض مهم دارد و آن دخول حوزه های سیاسی در گستره شریعت و بالطبع در فقه است.^۲ البته مبتنی بر پیش انگاره تشکیل حکومت اسلامی نیست لکن توسعه و نفوذ جدی مسائل و گفتگو در فقه سیاسی مبتنی بر این پیش انگاره نیز است.

فقه سیاسی مطابق اصطلاح برخی فقها در بخش فقه سیاسات و فقه الاحکام بالمعنی الاخص جای می گیرد. به این متن توجه کنید:

«اما الاقطاب فأربعة: اولها العبادات و ثانيها العقود؛ و ثالثها الايقاعات و رابعها السياسات (تسمی الاحکام بمعنی اخص) و تقریب الحصر ان الحكم الشرعی اما ان يشترط فيه القرية ام لا و الاول العبادات و الثاني اما ذو صيغة ام لا الثاني السياسات و الاول اما وحدانية ام لا و الاول الايقاعات و الثاني العقود».

البته گفتگو از مسائلی که در لیست مسائل فقه سیاسی جای می گیرد به چند دلیل در فقه امامیه_ آن گونه که باید_ فضای زیادی را اشغال نکرده است.

ادله ای از این قبیل:

دور بودن فقیهان امامیه از سیاست و حکومت؛

حاکمیت فضای تقیه بر حوزه ها و نهاد های علمی شیعه؛

مسأله نبودن بسیاری از مسائل سیاسی مهم دوران معاصر در دوران گذشته،

نگاه بسیط، ساده و فردی برخی از فقیهان امامیه به مسائلی که ورود کرده اند، در حالی که چنین نبوده است.

برخی از مسائل مورد نظر در بحث و گفتگو در فقه سیاسی

با اشاراتی که به دامنه فقه سیاسی داشتیم معلوم گردید که مسائل زیادی در این حوزه داخل و شایسته بحث

و گفتگو است و آن چه در ذیل می آید بخشی از آن ها است:

۱. تشکیل حکومت بر اساس شریعت در عصر غیبت چه جایگاهی دارد؟

۲. حکومت اسلامی شکل و فرم خاصی دارد یا در قالب های متعددی قابل تجسم و عینیت یافتن است؟

۳. اصل «عدم ولایت احد علی احد» به چه معنا است و تا چه پایه قابل دفاع است؟ ولایت «عاقلان عادل»

چه جایگاهی دارد؟ ولایت عدول مؤمنین به چه معنا است؟ و تا کجا است؟

۱. ر. ک: فصل نامه حکومت اسلامی، زمستان ۱۳۹۵، شماره ۸۲، ص ۵۵

۲. به این مسأله به تفصیل در کتاب فقه و عرف و کتاب فقه و مصلحت رسیدگی شده است.

۳. ذکری الشیعة، ص ۶ و ۷.

۴. رأی مردم (یک مرحله ای و دو مرحله ای) چه جایگاهی دارد و رجوع به آرای مردم صحیح است؟ لازم است؟

۵. تفکیک قوا، مجالس و نهادهای قانون گذاری مصونیت سیاسی، مشارکت سیاسی، تحزب بر چه بنیان استوار است؟ تا کجا است؟ حدود اختیارات مردم و حکومت تا کجا است؟

۶. نظرها و مشاوره صاحب نظران و نخبگان برای فقیه و حاکم طریقت دارد یا موضوعیت؟
۷. مدیریت و مسئولیت زنان تا چه حدّ مشروع است؟

۸. ماهیت قانون چیست؟ گستره آن تا کجا است؟ مناسبات قانون و فتوا چگونه است و جایگاه مرجعیت غیر واقع در هرم قدرت در نظام اسلامی کجا است؟

۹. حکم حکومتی به چه معنا است؟ و تفاوت آن با نهاد های همسو چون فتوای اجتماعی در چیست؟ آیا در صحن شریعت منطقه الفراغ و العفو داریم؟

۱۰. آیا مرزهای ملی در شریعت اعتبار دارد؟ نهاد دارالاسلام و دارالفکر به چه معنا است و رابطه آن با مرزهای ملی چگونه است؟

۱۱. منابع مالی حکومت چیست؟

۱۲. حدود مسئولیت بیت المال تا کجا است؟ موارد آن چیست؟ ماهیت این مسئولیت ضمان است یا پدیده دیگری است که تابع مصلحت است؟

۱۳. حدود اصل تألیف قلوب و اصل برائت چیست؟ این دو اصل چگونه با یگدیگر رابطه برقرار می کند؟

۱۴. رابطه حاکم و قانون و نهاد های حکومت چگونه است؟

۱۵. اصول روابط خارجی چیست؟

۱۶. و....

واضح است که مسائل فوق به فروع زیادی تجزیه می شود که در گفتگو از هرکدام از این مسائل به فروع آن ها تا حدّ لازم اشاره می شود. همچنین واضح است که صبغه گفتگوها، فقهی متناسب با درس خارج است و از مباحث فلسفی (فلسفه مضاف) یا در قالب پژوهشی محض پرهیز می شود.